

Primitive

tider

2015

17

arkeologisk
tidsskrift

17

Primitive
tider
2015 17. årgang

Primitive tider utgis av Steinar Solheim (red.), Jostein Gundersen, Elise Naumann, Hege Skalleberg Gjerde, Josephine Munch Rasmussen, Heidi Mjelva Breivik og Ole-Marius Kildedal.

ISSN 1501-0430

Postadresse:

Primitive tider

Postboks 7009, St. Olavs plass

0130 Oslo

E-post: kontakt@primitive-tider.com / abonnement@primitive-tider.com

Internett: www.primitive-tider.com

Grafisk utforming: Ole-Marius Kildedal, Steinar Solheim og Elise Naumann

Trykk: Reprosentralen ved Universitetet i Oslo

©Primitive tider. Ettertrykk for mangfoldiggjøring kun etter avtale med redaksjonen.

Skrive for Primitive tider?

Primitive tider oppfordrer spesielt uetablerte forfattere til å skrive. Vi er interessert i artikler, kommentarer til tidligere artikler og anmeldelser av faglitteratur. Kanskje blir din artikkel neste nummers debatttema! Send inn ditt manuskript og la det få en faglig og seriøs vurdering av redaksjonen. Husk at hele prosessen kan være tidkrevende, så planegg å være ute i god tid. Innleveringsfrister finner du på våre nettsider. Det er likevel ingen grunn til å vente til siste øyeblikk, send gjerne inn før fristen!

For å lette arbeidet for deg og for oss, er det helt nødvendig at du setter deg godt inn i forfatterveiledningen og følger den. Forfatterveiledningen finner du på våre nettsider:

www.primitive-tider.com

Artikkelutkastet bør lengdemessig omtrent tilsvare den ferdige artikkelen. Det må med andre ord være noe mer enn en skisse/ løse ideer, men også vesentlig kortere enn en avhandling.

Vi ser fram til å høre fra deg! Kontakt oss enten pr. mail: kontakt@primitive-tider.com eller send utkastet til postadressen over.

INNHold

Insulære beslag fra vikingtidsgraver i Trøndelag: En undersøkelse av gjenstandenes bruk og betydning	1
Aina Margrethe Heen-Pettersen	
En modell for organiseringen av landskapet i østnorske dalstrøk i middelalder og historisk tid	25
Ingunn Holm	
Kvalitetsreformens konsekvenser - endringer i arkeologiundervisningen?	35
Gørill Nilsen	
 BOKANMELDING	
Marianne Vedeler og Ingunn Marit Rødstad (red.): Smykke. Personlig pynt i kulturhistorisk lys.	51
Vibeke Maria Viestad	
Live Johannesen og Jan-Erik G. Eriksson (red.): Faglig program for middelalderarkeologi. Byer, sakrale steder og borger.	55
Irene Baug	
Kommentar til Frans-Arne Stylegars bokanmelding av S.W. Nordeide <i>The Viking Age as a Period of Religious Transformation</i>	59
Sæbjørg Walaker Nordeide	

Bokanmelding

Marianne Vedeler og Ingunn Marit Røstad (red.):

Smykker. Personlig pynt i kulturhistorisk lys. 2015. Museumsforlaget.

Ta det personlig. Historier om personlig utsmykning. Utstilling ved Kulturhistorisk museum i Oslo, 12. juni 2015 – 1. juni 2016.

Vibeke Viestad

Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo

Smykker – Ta det personlig

Utstillingen *Ta det personlig - Historier om personlig utsmykning* åpnet på Kulturhistorisk museum i Oslo 12. juni i år og skal stå til 1. juni 2016. To uker tidligere ble boken som danner grunnlaget for utstillingen, *Smykker – Personlig pynt i kulturhistorisk lys*, lansert på det samme museet. Redaktører for boken, som er utgitt ved Museumsforlaget, er Marianne Vedeler og Ingunn Marit Røstad. Vedeler er også vitenskapelig kurator for utstillingen, Kathy Elliott er koordinator og Eili Lindøe er utstillingsdesigner. Fotograf og kunsthistoriker Ellen C. Holte har tatt prosjektets bilder som illustrerer både boken og utstillingen.

Boken er skrevet som en antologi der alle bidragsyterne er ansatt ved Kulturhistorisk museum. Utgangspunktet for det overordnede prosjektet *Ta det personlig* har vært museets målsetning om å drive forskningsbasert formidling, på tvers av de ulike fagfeltene museets ansatte representerer, og med de mangfoldige samlingene som fokus for kreativitet og kunnskapsproduksjon. I prosjektets oppstartsfase ble derfor spørsmålet stilt om hva samlingene rommer som kan forene de faglige interessene til både arkeologer, sosialantropologer, kjemikere og kunsthistorikere? Svaret ble personlig utsmykning – noe av det mest personlige, men like fullt felles menneskelige som finnes av materiell kultur (Vedeler og Røstad

2015:7). Arbeidet med boka og utstillingen har altså gått parallelt. Sånn sett er det her snakk om helt ny forskning som formidles direkte til publikum.

God formidling

Blant alle de egenskaper og særtrekk som gjør oss til det vi er som mennesker har bruk av klær hatt en spesiell rolle. Personlig utsmykning gir et spennende utgangspunkt for å undersøke individuelle og sosiale relasjoner mellom mennesker til alle tider, over hele verden, og i et uendelig mangfold av ulike kontekster. Museets satsing på feltet er med andre ord relevant både i historisk og samtidig perspektiv, og de fantastiske samlingene kommer virkelig til sin rett gjennom denne innfallsvinkelen.

Både boka og utstillingen er eksempler på god formidling som bør være av interesse for et bredt publikum. Her er det mye fagkunnskap som blir delt, og historiene som fortelles er engasjerende og tankevekkende. Flere av artiklene i boka, for eksempel Vedeler og Hartmut Kutzke's «Smykkesteiner i middelalderens kosmologi», fremhever enkeltgjenstander i samlingene og forteller deres «biografi», slik vi blir kjent med dem gjennom ulike kilder. Sammen med de overordnede perspektivene gir dette et ekstra

driv i teksten og komplimenterer utstillingen, der vi kan se mange av de omtalte gjenstandene.

Forfatterne har fordypet seg i forskjellige ting fra ulike tider; antikke ringer, vikingsverd, smykkesteiner og draktsmykker fra middelalderen, steinalderrav, gullsmykker på dagens Zanzibar og i India, ryggknappspenner fra merovingertid, hår og kammer fra jernalderen og mer moderne portrettfremstillinger. Noen av tekstene fremstår som oversiktsartikler med et pedagogisk tilsnitt der kildekategorier og begreper blir forklart og tidfestet, eksempelvis Einar Østmos bidrag om «Steinalderrav i Sør-Norge». Andre har en mer narrativ og personlig stil, som Kjersti Løken som formidler interessante betraktninger fra eget feltarbeid knyttet til gullsmykkers sosiale og økonomiske verdi i et kjønnssegregert Zanzibar.

Felles for alle artiklene er ønsket om å si noe om hva disse smykkene eller gjenstandene kan ha betydd for folk som bar dem, og hva det kan fortelle oss om samfunnet de var/er en del av. De fleste benytter seg av historiske kilder for å underbygge dette og eksemplene og referansene det vises til er mangfoldige og relevante. Hanne Lovise Aannestad gir et interessant og litt omvendt perspektiv når hun argumenterer for at de utsmykkede praktsverdene fra vikingtid også i sin samtid var ment å gi assosiasjoner til litteraturens og mytenes sverd.

Der faktakunnskap og grundig kildebruk ofte blir spennende formidling, skjer den mest spennende forskningen der forfatterne evner å trekke emnet opp på et analytisk nivå - forbi det fortellende og opplysende og inn i det problematiserende og fortolkende. I denne publikasjonen vil jeg trekke frem Zannette Glørstad og Ingunn Røstads felles bidrag som spesielt godt. Med en mer tradisjonell arkeologisk tilnærming til materialet (ryggknappspenner fra merovingertid) fortolker de de empiriske dataene i lys av norrøn mytologi og avbildninger av smykkene slik de ble båret på kroppen. De undrer seg over hvorfor det er så mange av disse spennene i vikingtidsgraver og hvorfor de ofte var gamle da de ble lagt i graven? Fortolket som minnebærere, tilknyttet slektens historie og sosiale posisjon,

blir avhendingen av disse smykkene i graver knyttet til en ny tid med nye politiske og sosiale forhold.

Det kommer godt frem i disse arbeidene at klær og utsmykning kan både betinge og være betinget av adferd og forestillinger på individ- og gruppenivå. Personlig utsmykning kan uttrykke og forhandle sosial identitet og status, sosiale og religiøse roller, økonomisk kapital, utenforskap, eller tilhørighet. Smykker kan fungere som minnebærere eller kommunisere menneskers forbindelser og relasjoner til faktiske og/eller mytiske steder og tider. Det kan selvsagt også være praktiske grunner, eller ulike begrensninger som er grunnen til at man kler seg som man gjør. Som regel er det ikke bare det ene eller det andre - med klær og personlig utsmykning kan man kommunisere mange ting på én gang - bevisst, eller ubevisst.

Ikke «bare» pynt

Når boka da er delt inn i tre tematiske deler (Personlig pynt og identitet, Smykker som kapital, og Personlig utsmykning, minner og magi), betyr ikke det at hver og en artikkel begrenser seg innenfor temaet den er underlagt. Tvert imot er disse temaene ofte overskridende og ikke-ekskluderende, noe som vil si at flere av artiklene like gjerne kunne vært plassert i hvilken som helst annen del av boken. Dette er ikke spesielt uvanlig eller problematisk i en slik antologi, men kanskje ville en større refleksjon rundt dette gjort publikasjonen mer interessant utover hver og en artikkel for seg. Generelt bærer boken preg av at de involverte forholder seg til sine respektive fagdisipliner, der studier av klær og personlig utsmykning figurerer som underdisipliner, og i liten grad refererer til eller henvender seg mot *dress studies*, eller forskning rundt klær og kropp som en egen fagdiskurs, representert blant annet gjennom internasjonale tidsskrifter og online-ressurser som *Fashion theory* og *Berg Fashion Library* (<http://www.bergfashionlibrary.com/>).

Et noe mer overordnet grep kunne også ha rommet en problematisering av det gjentatte

fokuset på «pynt» som både utstilling og bok markedsføres med. Særlig utstillingen tar klær generelt på et mye større alvor enn «velkommen inn i vår pynteverden» skulle tilsi (fra invitasjonen til utstillingsåpningen). I andre faglige sammenhenger defineres gjerne klær som bearbeidelse av, og supplement til kroppen (body modifications and body supplements) (Eicher & Roach-Higgins 1997 [1992]). Dette er en definisjon som inkluderer blant annet tatoveringer, hårfrisyrer, lukt og farge så vel som klesplagg, smykker, og håndholdte (eller mantlede) personlige gjenstander som sverd – alle eksempler fra hva *Ta det personlig* stiller ut og kontekstualiserer. Ved å omtale personlig utsmykning som «pynt» reduseres nedslagsfeltet, både fordi hva som er «pynt» og dermed «vakkert» selvsagt er kulturelt og historisk betinget, men også fordi det virker begrensende og kanskje litt forvirrende i forhold til det utstillingen, etter min oppfatning, virkelig ønsker å problematisere; nemlig ulike former for bearbeidning og presentasjon av kroppen og hva dette innehar av kulturell betydning. Bokens redaktører legger selv vekt på at personlig utsmykning er «så mye mer enn bare pynt» (Vedeler og Røstad 2015:7), og at nettopp dette «noe mer» er hva som gjør temaet så spennende. Likevel er publikasjonens overordnede spørsmål: «Hvem pynter man seg for? Og hvorfor?» (Vedeler og Røstad 2015:15). Et mer passende spørsmål, som ikke knyttes til hva vi eller andre til enhver tid oppfatter som «pynt», og som på mange måter favner denne utstillingen bedre, ville være: Hvordan kler vi oss, og hvorfor?

Poenget jeg skisserer over kommer kanskje best frem i noen av de delene av utstillingen som ikke har fått plass i publikasjonen, og som ikke omhandler smykker eller annen «pynt», men som i aller høyeste grad gir interessante perspektiv på den kulturhistoriske betydningen klær, i vid forstand, har hatt og fortsetter å ha i vår egen tid. Kjortelen fra Lendbreen, et tilsynelatende unnselig mannsplagg av ull, stilles for første gang ut i Oslo, og vi får innblikk i arbeidet som er gjort for å rekonstruere og forstå tekstilhåndverket slik kjortelen antagelig ble laget en gang mellom 230 og 390 i vår tidsregning. Videre blir

vi presentert for hvordan moderne designere har fått leke seg med tilsvarende ullstoff, og fortolke Norges eldste bevarte klesplagg som ny, norsk mote. Et annet eksempel er fotomontasjen og videoinnstallasjonen som viser frem personlige eiendeler; smykker, klær, sko, vesker, klokker, skateboard og til og med stein til å ha i lomma, som skoleungdom fra Oslo og Gjøa Haven helt nord i Canada har fått velge å vise frem og fortelle om fordi akkurat denne gjenstanden sier noe om hvem de er og hvordan de opplever seg selv. Avdelingen som problematiserer «rent og urent», er også et veldig interessant og utfordrende innslag i utstillingen, der ønsket om å fjerne deler av seg selv bearbeides som kunst og knyttes tilbake til kroppen i form av smykker laget av kroppsfett og morsmelk.

Estetiske kvaliteter

Når det er sagt så har ett av målene med både bok og utstilling også helt åpenbart vært det estetiske. Boka er vakker og med mange flotte illustrasjoner og et behagelig format egner den seg like godt som en «coffee table book» som lesestoff. Utstillingen fremhever gjenstandenes estetiske og sanselige kvaliteter og formidler på den måten godt alle menneskers ønske om å forskjønne og behov for skjønnhet. Selv om lyssettingen noen steder ikke går helt overens med tekst i metalliske farger, gir den svarte bakgrunnen og det duse mørket en fin ramme for gjenstandene. I enkelte av montrene kan det virke som om informasjonen har fått gå litt på bekostning av estetikken, og det er innimellom vanskelig å få oversikt over hva som hører til hvor. Man kan også legge merke til enkelte småfeil i teksten i publikasjonen, men dette er ikke særlig sjenerende. Alvorligst er kanskje at Hanne Lovise Aanestad ikke er nevnt som bidragsyter i listen bakerst i boka. Ellers virker de store portrettfotografiene til Ellen C. Holte samlende for utstillingen, og gir et helhetlig inntrykk av prosjektet videre inn i boka.

Viktig bidrag

Arbeidet som er lagt ned i denne boka og utstillingen er viktig. Det kommer godt frem og eksemplifiseres på mange måter hvordan smykker, klær og bearbeiding av kroppen har vært en helt essensiell del av kulturell praksis - overalt, til alle tider og, vil jeg påstå, i nær sagt alle sammenhenger. Forfatterne og medarbeiderne i utstillingen har evnet å belyse dette på en engasjerende og tiltalende måte. Innvendingene jeg har kommet med speiler behovet for å trekke tematikken videre inn i en reell fagdiskurs her i landet. *Ta det personlig* og *Smykker* er to skritt på veien.

Litteratur

- Eicher, J. B. and M. E. Roach-Higgins 1997 [1992]
Definition and Classification of Dress. Implications for analysis of Gender roles. I Barnes, R. and J. B. Eicher (red.), *Dress and Gender. Making and meaning in cultural contexts.* s.8-28. Berg, Oxford.
- Vedeler, M. og I. M. Røstad 2015 Innledning. I Vedeler, M. og I. M. Røstad (red.), *Smykker – Personlig pynt i kulturhistorisk lys.* s. 7-16. Museumsforlaget, Trondheim.

PRIMITIVE-TIDER.COM

ISSN 1501-0430

PRIS KR. 200,-